

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика

Штип, 2010/2011

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика
год. 7, број 11
2010/2011 год.

За издавачот:
проф. м-р Никола Смилков, декан

Издавачки совет:
проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Емилија Јаневиќ-Ивановска
доц. д-р Кирил Барбареев

Уредувачки одбор – Editorial Board:
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
асис. м-р Трајче Стојанов

Главен уредник и одговорен уредник – Editor in Chief:
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева

Јазично уредување – Language Editor:
Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
м-р Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување – Technical Editing:
Славе Димитров
Благој Михов

Рецензенти:

проф. д-р Мирослава Николоска
проф. д-р Татјана Атанасова
проф. д-р Виолета Николовска
доц. д-р Борче Костов
доц. д-р Драгор Заревски
проф. д-р Снежана Мирасчиева

проф. д-р Кирил Цацков
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-
Веселиновска
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
асис. м-р Трајче Стојанов

Редакција и администрација – Editorial Office:

Билјана Јорданов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки
Ул. „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип,
Р. Македонија
E-mail: vospitanie@ugd.edu.mk
++389 32 550 500

СОДРЖИНА

проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева, м-р Марија Коцева Примената на моделот на позитивна дисциплина – Фридрих Цонс во современото училиште	7
проф. д-р Блаже Китанов, асис. м-р Ирена Китанова Простумот на Коле Чашуле наспроти бугарската скаменета визија	17
доц. д-р Борче Костов За убавото и убавината	25
д-р Дијана Христовска, доц. д-р Снежана Јованова- Митковска Професионалната етика на наставникот	33
доц. д-р Марија Леонтиќ Воспитната димензија на воспитно-образовните институции	47
проф. д-р Ленче Милошева Перфекционизмот ориентиран кон очекувањата на другите како маладаптивна ориентација кај студентите во тест ситуација	59
проф. д-р Соња Лутовац Математичка анксиозност	69
проф. д-р Соња Петровска, проф. д-р Снежана С. Веселиновска Ставовите на студентите од Педагошкиот факултет – Штип за квалитетот на моделот за практично оспособување на студентите-идни наставници	81
Лидија Јовановска, Зоран Павлов, Славица Колева Јазичните вештини на учениците во периодот на подготовка за читање	97

проф. д-р Соња Петровска, м-р Јадранка Бочварова, Ана Петровска	
Некои карактеристики на развојот на образованието на наставници во Република Македонија (од Учителска школа-Штип до Педагошки факултет-Штип)	111
доц. д-р Снежана Јованова-Митковска, д-р Дијана Христовска	
Наставни стратегии	125
асис. м-р Ирена Китанова	
Компоненти на изразното читање	137
доц. д-р Нина Даскаловска, доц. д-р Билјана Ивановска	
Процеси на читање	157
асис. м-р Даринка Веселинова	
Теоретски дискусии за учењето странски јазици	165
м-р Јулија Гошева	
Рамки за концептуализација на потребите на децата и нивна примена за планирање и обезбедување услуги за деца	175

Воведен збор

„Вистинска цел на воспитанието е максимален развој на личноста на детето во разумно организирано општество, кое нему му служи и на кое самото тоа ќе му служи“.

Селестен Френе

Од 1959 и 1961 година до денес изминаа пет децении од формирањето на Педагошката академија, односно Педагошкиот факултет, а сега Факултет за образовни науки. Новиот Факултет за образовни науки денес е редизајниран и збогатен со пет нови студиски програми: 1. Одделенска настава; 2. Предучилишно воспитување; 3. Педагогија; 4. Библиотекарство и архивистика; 5. Социјална педагогија; 6. Социологија на образованието; 7. Филозофија на образованието и образовни политики; 8. Историја и археологија.

Оттука, како најстара високообразовна институција во состав на најмладиот државен Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, имаме дополнителна обврска за подигање на академското ниво. Во таа насока е и новиот број на списанието „Воспитание“, востановено уште во 2001 година, кое со овој, веќе 11-ти број, се етаблира како сериозно научно гласило во пошироката научна и стручна јавност.

Новиот редакциски одбор на списанието „Воспитание“ им се заблагодарува на сите кои до сега го вложуваа своето време, енергија и креативен потенцијал за списанието да го достигне ова квалитетно ниво и воедно си ја презема обврската да продолжи со објавување на стручни и научни трудови кои уште повеќе ќе го унапредат и афирмираат списанието. Искрено се надеваме дека прилозите на нашето списание ќе бидат соодветен квалитативен влог во едукација на наставникот – воспитувач, на студентот и секој што ќе пројави интерес и потреба за лично доусовршување и наобразба.

Главен и одговорен уредник,
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева

УДК: 37.015.31:111.852

Стручен труд
(Professional paper)

Доц. д-р Борче Костов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки

ЗА УБАВОТО И УБАВИНАТА

Апстракт

Во нашиот труд кој го насловивме „За убавото и убавината“ ја анализиравме категоријата убаво на начин кој не става во функција на подобро разбирање на проблемите на естетското воспитание.

Тргнавме од констатацијата дека определбата на поимот убаво е различна и од временски и од просторен аспект. Исто така, авторите кои се занимаваат со проблемот на убавото имаат различни сфаќања за неговата суштина, неговата улога во развојот на човекот и во развојот на естетиката и естетското воспитание.

Оттука во нашиот труд ние направивме обид да ги диференцираме различните ставови кон категоријата убаво, да ги прокоментираме, да ги споредиме и да заземеме наш став.

Клучни зборови: *естетско воспитание, естетика, педагогија, филозофија, теории за убавото.*

ON BEAUTY AND THE BEAUTIFUL

Abstract

We titled our work “On beauty and the beautiful” and we analyzed the category beauty in function of better understanding the issues of aesthetic education.

The basic point was the fact that the determination of the term beauty is being different in both, time aspect and space aspect. Also, the authors involved in this matter have got different understanding on beauty issue, on its essence, on its role in human development and on the development of the aesthetics and the aesthetic education.

Therefore, within our work, there is an attempt to differ the approaches towards the category beauty, to comment it, to compare it and finally to give our approach.

Key words: *Aesthetic education, aesthetics, pedagogy, philosophy, theories of beauty.*

Основна категорија на естетиката и естетското воспитание е убавото или убавината. Оттука, ниедна теориска разработка на естетското воспитание не може да биде целосна ако најнапред не ја определи категоријата убаво или убавина.

На прв поглед ова прашање изгледа доста едноставно, па дури и маргинално, зашто сите ние мислиме дека знаеме што е убаво, а што не е убаво или грдо и оттука може да се заклучи дека тоа е прашање кое не заслужува некоја поопстојна елаборација.

Меѓутоа, определбата на поимот убаво е различна и од временски и од просторен аспект и од аспект на тоа како различни автори кои се занимаваат со оваа категорија ја сфаќаат и определуваат.

Определувајќи се за ставот дека убавото е универзален предмет на естетиката, Надежда Чачиновиќ-Пуховски пишува дека „естетиката пишувана со уверението дека убавото не е нејзин универзален предмет со право се чини противречен потфат“ (Čačinović- Puhovski, 1988).

Во понатамошната дискусија околу проблемот на убавото овој автор истакнува дека употребуван надвор од филозофијата поимот убаво се употребува како атрибут, а во филозофијата се јавило прашањето не за тоа што е убаво, туку што е убавото, убавината. Од прашањето за убавите работи се преминува на прашањето за суштината на убавото. И таквата суштина различни мислителци различно ја определуваат. Во естетскиот став убавото ја губи животната релевантност и задолжителност (ibid).

Уште Платон ги изнесува тешкотиите и важноста на одвојувањето на убавото од убавите работи. Притоа се наоѓа пред проблемот на односот на убавото со доброто, при што сепак прво мора да одреди што е убавото. Значи во античката естетика убавото е во непосредна врска со доброто: естетското е и морално.

Во својата „Естетика и општа наука за уметноста“ Dessoir го отвора прашањето дали убавото и уметноста се идентични поими. Како одговор на ова прашање го наведува ставот дека „уметноста ниту настанала со имитирање на убавото, нити е условена исклучиво од убавото“ (Dessoir, 1963).

Понатаму авторот укажува на тоа дека естетските вредности што ги наоѓаме во уметноста се покажуваат преку убавото, но и преку трагичното и обичното, возвишеното и нежното (Петровиќ, 2000).

Меѓутоа, ако во уметничкото дело е отелотворена убавината, а не некоја друга вредност, се поставува прашањето со што се одликува тоа убаво?

Формалистичките естетичари одговарајќи на ова прашање сметаат дека убавото се сведува на „јасноста и лесното сфаќање на одредени односи“. Секое единство во мноштвото кое јасно се забележува е убаво, а бидејќи тоа е само еден дел од стварноста, убавото е нешто што е помало од стварноста (Dessoir, 1963).

Ако мноштвото е збир на поединости на осетите: боја, звук, зборови, светло, а единството е тоа што одговара на поимите: разум, целина, тогаш испаѓа дека убавото е некое меѓурешение или средина меѓу *разумот* и *чувствата*.

Во историјата на естетиката различните автори дале бројни дефиниции за поимот убаво. Во обидот да направи некаква класификација на тие дефиниции Петровиќ убавото го определува како синтеза, но и хармонија на спротивностите (Петровиќ, 2000).

Анализата на различните теории за убавото нè носи до констатацијата дека различните определби главно оперираат со три поими за убавото и тоа:

- Убаво во најшироко значење. Овој поим во себе ја инкорпорира и моралната убавина. Таквиот поим ги соединува естетиката и етиката. Поимот убаво кој се однесува и на моралноста своите корени ги има во античката мисла. Таквата определба се протега и во целиот среден век;
- Убаво кое исклучиво се однесува на естетиката. Во таквата определба убавото главно го изразува естетското доживување и тоа од аспект на бојата, звукот, мислата и сл. Така сфатеното убаво е основа на европската култура;
- Убаво во естетско значење, меѓутоа стеснето на она што може да се види (обликот и бојата). Треба да се нагласи дека така определеното убаво сосема ретко се употребува во рамките на естетиката (Tatarkjevič, 1975).

Современата естетика главно го употребува вториот поим.

Нагласувањето на наведените три определби на поимот убаво не значи дека не можат да се сретнат и други потесни или пошироки дефиниции за тоа што е убаво. Напротив, гледано и од историска димензија и кај

различни автори на современото време среќаваме определби на поимот убаво кои не се согласуваат во целост со определбите кои ги наведовме.

Така британските мислителци Огден и Ричардс во своето дело „The Meaning of Meaning“ откриваат дури 16 определби на категоријата убаво. Меѓутоа, во дефинициите кои тие ги наведуваат, во некои случаи се оди од погрешни позиции. На пример: се наведува дека убавото е „имитирање на природата“, дека е „дело на гениите“, дека „ги зголемува виталните сили“ и сл. Овие определби малку наликуваат на дефиниции и по својата суштина претставуваат делумни опсервации и сомнителни воопштувања (Tatarkjevič, 1975).

И авторите наведуваат дека од сите 16 дефиниции предвид можат да се земат пет, и тоа:

- убавото е прост квалитет својствен на некои предмети;
- убавото е она што кај луѓето буди некои посебни возбудувања;
- убавото е посебен облик својствен на некои предмети;
- убавото е објавување во предметите на општиот (типичниот, идеалниот) фактор;
- убавото е експанзија (Tatarkjevič, 1975).

Поопстојната анализа на дадените определби открива недостатоци на дадената класификација во смисла дека онака како што се наведени тие не можат да се сметаат за целосни дефиниции, туку како што вели Татаркјевиќ, тие се само рамки врз кои можат да се градат дефиниции.

Во своето дело „Историјата на убавината“ прочуениот семиолог, естетичар и прозаист Умберто Еко нагласува дека: „убавината никогаш не била нешто апсолутно и непроменливо, туку во зависност од историскиот период и од земјата во која се создавала и објаснувала, попримала различни белези - а тоа не се однесува само на физичката убавина (на човекот, на жената, на природата), туку и на убавината на Бога, на светците или идеите...“ (Еко, 2004).

Убавината е една од трите највисоки идеи: доброто, убавото и вистинското (ibid).

Античките Грци ја создале општата теорија за убавото, според која убавото се заснова на пропорцијата на деловите. Поточно, убавото се заснова на изборот на пропорциите и правилниот распоред на деловите или уште поточно: на големината, квалитетот и количината на деловите и на нивниот заемен однос.

Оваа теорија го добила називот *големата теорија*. Таквиот епитет сосема го заслужила ако се земе предвид фактот дека во севкупниот историски развој на естетиката и европската култура не може да се

сретне друга теорија која важела толкав временски период и била така општоприфатена.

Големата теорија ја поставиле питагорејците. Во нивното учење убавото се заснова на совршената структура, а структурата на пропорцијата на деловите. Оваа теорија најпрво важела за музиката, а подоцна се проширила во архитектурата и вајарството и убавото кај живите суштества. Таа ги опфаќа и областа на видот и областа на слухот. Основа на *големата теорија* на убавото се хармонијата и симетријата (Џепароски, 2005).

Меѓутоа, теоријата на пропорцијата е критикувана уште во античко време. Така Плотин, при крајот на антиката, создава дуалистичка теорија поаѓајќи од заклучокот дека според *големата теорија* убаво може да биде само она што е составено од делови и дека и светлоста, ѕвездите, златото и сл. се убави, а не се создадени од делови. Оттука тој ја гради теоријата според која убавото се заснова на пропорцијата и сјајот (Џепароски, 2005).

Зборувајќи за естетските проблеми кои ги истакнува Платон, Грлиќ како прв и основен проблем го наведува проблемот на односот на убавото кон убавите предмети, значи односот на метафизичкото убаво и конкретното убаво (Grlić, 1974). Во своите расправи во кои го толкува овој проблем, Платон не се прашува кои работи се убави, туку што е убаво, односно што е она што ги прави убави и убавата девојка и убавата вазна и убавото животно и убавото дрво. Тој нагласува дека за разлика од убавите работи, постојат и убавите мисли, односно убавото само по себе.

Поаѓајќи од наведената теорија, мислителите на средниот век кои се занимавале со определување на категоријата убаво, покрај пропорцијата го додавале и сјајот.

Треба да се нагласи дека овие мислители кои твореле од III до XV век не се одрекле од *големата теорија* за убавото, туку само ја прошириле и покрај пропорцијата го додале и сјајот како еден од темелите врз кои се заснова оваа теорија.

Големата теорија за убавото егзистирала од V век пред нашата ера до XVII век на нашата ера. Тоа значи нејзино опстојување од 22 века. Во текот на овој долг временски период *големата теорија* сепак не била идентична и непроменлива. Поточно, постојано ѝ се додавале нови тези, се дополнувала, се ограничувала и сл. (Џепароски, 2005).

Треба да се забележи дека *големата теорија* за убавото била дополнувана:

- со тезата за рационалното и убавото;
- со квантитативната природа на убавото;
- со метафизичката природа на убавото;

- со неговата објективност и
- со неговата висока вредност.

В. Татаркјевиќ наведува неколку тези кои најнепосредно биле поврзувани со *големата теорија* на убавото, и тоа:

- тезата дека вистинското убаво го сознаваме со разумот, а не само преку осетите;
- тезата за квантитативниот карактер на убавото;
- метафизичката теорија која имала идеалистички карактер и станала теолошка; така еден од нејзините протагонисти ќе рече: „Господ е причина за сè што е убаво“, или „Господ е вечна убавина“;
- тезата за објективизмот, која ги има своите корени во учењата на питагорејците, Платон и Аристотел, чија основа е поставката дека убавината е објективна основа на објектите. Во оваа смисла Платон пишува дека убавото е „убаво секогаш и само по себе“;
- тезата дека убавото е голема добрина. Во античката филозофија убавото влегува во основните вредности на човекот, а тоа се: вистината, доброто и убавото (Tatarkjevič, 1975).

Ако направиме обид да ги анализираме основните поставки на оваа теорија, можеме да констатираме дека *големата теорија* за убавото има свој развој долг два милениума.

Најпрво, може да се одвои периодот на поврзаноста на убавото со доброто. Таквата поставеност е карактеристична за античкиот период и периодот на средниот век.

Кај софистите, аристотеловците, сотичарите и хуманистите се забележува стеснување на оваа теорија и нејзино врзување за строго естетски убавото.

Во XVIII век доаѓа до понатамошно стеснување на теоријата за убавото кога возвишеното се одвојува од убавото (Џепароски, 2005).

Карактеристика на овој долг временски развој на теоријата за убавото е и постепеното преминување од објективна кон субјективна естетика.

Сè до XX век убавината ја „бранеле“: Кант, Хегел, Шопенхауер, Ниче, Сантајана и др.

Посебно прашање по однос на убавото е дискусијата околу „природното убаво“ и „уметничкото убаво“. Според Хегел, природното убаво не може да биде предмет на естетиката. Зборувајќи за поимот убаво Хегел убавото го идентификува со поимот вредно. Во оваа смисла, „уметничкото убаво“ е исто што и „уметнички вредно“.

Бројни автори не се согласуваат со определувањето на убавото како предмет на естетиката.

Ivan Focht во својата естетика заклучува дека „ако убавото во потесна смисла на зборот може да биде тема на естетиката, естетиката не може да се однесува како наука за убавото“ (Focht, 1972).

Приговорите против централната позиција на убавото во естетиката се засноваат на три премиси:

- тоа што уметнички е успешно не е секогаш убаво;
- постојат цели родови на естетски вредното кои не се сведуваат на убавото;
- естетиката има работа и со разумот.

Искуството нè наведува на фактот дека со одредена вредност доаѓа и определена невредност. Во оваа смисла проблематично е прашањето дали во сите димензии на убавото постои и неубавото - грдото. За човековите дела ова прашање не е спорно, но спорно е дали со сите убавини во природата доаѓа и грдото.

Поинаку стојат работите со убавото во делата на човекот. Станува збор за уметнички дела кои имаат висока уметничка вредност, но предметот на делото не е убав. Зборуваме за уметничкото убаво, за поетски убаво, сликарски убаво и сл. Во оваа смисла Николај Хартман забележува дека грдо насликаната слика сепак изгледа неубаво, а добро насликаната грдост изгледа уметнички убаво (Hartman, 1968).

Што се однесува до современото сфаќање за убавото, Цепароски забележува дека во XX век убавината се префрлува од сферата на уметноста во сферата на секојдневното, рекламата и маркетингот (Цепароски, 2005).

Користена литература

- Dessoir, M. (1963) Estetika i opća nauka o umjetnosti, Sarajevo: Veselin Masleša
- Eko, U. (1992) Umetnost i lepo u estetici srednjeg veka, N.Sad: Svetovi
- Eko, U. (2004) Istorija lepote, Beograd: Plato
- Focht, I. (1972) Uvod u estetiku, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika
- Gilbert, K.E., Kun, H. (1969) Istorija estetike, Beograd: Kultura
- Grić, D. (1974) Estetika I - povjest filozofskih problema, Zagreb: Naprijed
- Grić, D. (1976) Estetika II- epoha estetike, Zagreb: Naprijed
- Hartman, N. (1968) Estetika, Beograd: Kultura
- Lalo, Š. (1974) Osnovi Estetike, Beograd: Kultura
- Петровић, С. (2000) Естетика, Београд: Народна књига
- Tatarkjević, V. (1975) Istorija šest pojmova, Beograd: Nolit
- Цепароски, И. (2005) Убавина и уметност, Скопје: Магор
- Čačinović-Puhovski, N. (1988) Estetika, Zagreb: Naprijed